

Marko Škorić*Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu*

marko_skoric@yahoo.com

Gofmanove predramaturške publikacije i njihov intelektualni kontekst: 1949–1953*

Apstrakt: S obzirom na status Gofmana u društvenim naukama, o njemu je puno pisano, ali njegove rane i (naročito) neobjavljene publikacije nisu šire poznate, iako sadrže nekoliko originalnih ideja koje nikad nisu korišćene kasnije u karijeri i neke koje su razrađivane u poznatijim publikacijama. U radu se analizira intelektualni kontekst, uticaji i faze Gofmanove sociologije, ali naročito predramaturška faza – neobjavljena master teza, dva rana rada, jedan neobjavljeni izveštaj i neobjavljena doktorska disertacija. U kontekstu njegove kasnije misli doktorska teza je posebno zanimljiva jer sadrži prvo pominjanje poretka interakcije. Na kraju rada se vidi kako je Gofman krenuo u dramaturšku fazu.

Ključne reči: rani Gofman, predramaturška faza, sopstvo, poredak interakcije

Svi smo mi elegantne seronje

[Gofman, navedeno prema Lofland 1984, 21, a u pitanju je komentar o sociologiji kojom se on i njegove kolege bave].

Erving Gofman (Erving Goffman, 1922–1982) sigurno je jedan od najznačajnijih i najpoznatijih sociologa druge polovine dvadesetog veka i njegov uticaj jasno se može videti u mnogim današnjim sociološkim idejama i pojmovima.¹ Najpoznatiji je verovatno po svojoj prvoj knjizi *The Presentation of Self in Everyday Life* (Goffman 1956, 1959), iako će se njegovi sledbenici i

---

* Tekst je nastao tokom rada na projektu broj 179037, finansiranom od strane Ministarstva za nauku Republike Srbije, i projektu broj 114-451-2790/2016-01, finansiranom od strane Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost.

¹ Zanimljivo je da u njegovoj profesorskoj tituli na Univerzitetu Pensilvanija nije bila sadržana reč „sociologija“, već samo „antropologija“ i „psihologija“, a čak mu ni kancelarija nije bila locirana u okviru Departmana za sociologiju (Treviño 2003b).

istoričari sociologije verovatno složiti oko toga da je napisao i vrednije studije (prvenstveno u teorijskom smislu, iako njegova sociologija nije uvek „teorijski zainteresovana“) kao što su, recimo, *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates* (1961a) i *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience* (1974). Upravo zbog uticaja i popularnosti o njemu je napisano mnogo radova i knjiga, ali svakako najmanje poznat deo njegove karijere jesu prvih nekoliko „predramaturških“ godina, gde spadaju dva objavljena rada, master rad, jedan izveštaj i doktorska teza, o kojima će najviše biti reči. U nekim od ovih publikacija nalaze se koreni kasnijih ideja i teme kojima se tokom karijere temeljnije bavio. Rani radovi nisu važni i uticajni kao kasniji, ali za shvatanje razvoja Gofmanovih ideja ovakva analiza može da bude veoma korisna.²

Intelektualni kontekst i faze Gofmanovog stvaralaštva

Gofman je svakako bio originalni mislilac, ali uspeo je da deluje originalniji nego što je bio jer je bio uspešan u zakopavanju svojih tragova [Collins 1986, 109].

Gofman je važio za sociologa koji je vrlo retko davao intervjue, nije voleo kada neko snima njegova izlaganja ili predavanja i nikad se nije pojavljivao na televiziji.³ Ipak, zahvaljujući velikom broju sledbenika, studenata i retkim

---

² Neke analize citiranosti vrlo jasno imaju za cilj da ukažu na to da je Gofman još tokom života bio izuzetno uticajan (Oromaner 1980), a da je danas u samom vrhu liste najcitiranijih autora u društvenim naukama (Smith 2011). Ipak, Posnerova naglašava da su ovakve, čisto kvantitativne analize, isprazne i da samo idu u prilog njenoj tezi o „Gofmanovoj marginalnosti u mejnstrimu sociološke zajednice“ (Posner 1980, 293). Dakle, ona smatra da je situacija sasvim drugačija kada se analiziraju sadržaj i kontekst pozivanja na Gofmana i navodi da su ga kolege sociolozi u najboljem slučaju pre smatrale zanimljivim i provokativnim, a ne autorom koji zaslužuje velike pohvale zbog svojih teorijskih doprinosa (vidi Posner 1978).

³ Gofman čak nije voleo ni da se o njemu pišu knjige, tako da su neki urednici (dok je bio živ) bili začuđeni njegovim protivljenjem, iako je ponekad sarađivao i slao bibliografiju za te zbornike. Jednom prilikom postalo je jasno da ili nije mogao da se seti svih svojih publikacija ili da nema njihov jedinstveni spisak. Često je o svom trošku putovao kako bi učestvovao na predavanjima ili skupovima sa svojim kolegama, ali kako bi lakše odbijao pozive od strane medija ili da ga ne bi zvali na skupove koji nisu stručni obično je izmišljao velike sume koje niko nije želeo da mu plati. Čak je odbio i da mu se pojavi fotografija (što je tradicija koju niko pre njega nije prekršio) kada je ASA trebalo u biltenu da najavi njegovo predsednikovanje. Međutim, kada su ga pitali zašto je uopšte i prihvatio da bude predsednik, odgovorio je: „Sujeta“ (Lofland 1984).

intervjuima moguće je rekonstruisati kontekst u kojem je počeo svoju karijeru (vidi npr. Berger 1973; Branaman 1997; Burns 1992; Fine and Manning 2003; Jacobsen 2010b; Lemert 1997; Manning 1992; Scheff 2006; Smith 2006, 2011; Treviño 2003a; Verhoeven 1993a, b; Winkin 1999, 2010). Iako je imao želju da diplomira hemiju, interesovanja su se tokom studiranja na Manitoba univerzitetu pomerila ka društvenim naukama, ali je studije napustio. Nakon nagovora Denisa Ronga (Wrong), posle pauze vraća se na fakultet, ali ovog puta u Toronto gde i diplomira sociologiju. Na Čikaškom univerzitetu upisuje postdiplomske studije, a master rad brani četiri godine kasnije i nastavlja doktorske studije zahvaljujući Departmanu za socijalnu antropologiju u Edinburgu koji podržava njegov terenski rad na Šetlandu između 1949. i 1951. godine.

Gofman je na Univerzitet u Torontu otišao početkom 1944. godine i diplomirao je u novembru 1945. Tamo su na njega najviše uticala dva profesora – Čarls Hart (Hart) i Rej Berdvistel (Birdwhistell).⁴ Hart je bio dirkemovac i prvi je Gofmana upoznao sa Dirkemom (Durkheim). On je 1940. godine objavio rad u kojem se očituje veliki uticaj Dirkema, jer govori o njegovoj ideji da je naučno znanje o društvu superiorno koncepcijama koje mogu da razviju laici. Zato je insistirao na tome da je glavna prepreka naučnoj sociologiji zdravorazumsko verovanje, odnosno isticao je da sociologija mora da posmatra, dok su laici intuitivni, da sociologija želi da poredi a laicima su daleko zanimljiviji kontrasti, i da sociologija traga za mehaničkim sekvencama, dok laici veruju u veštice, volju, instinkte i slično. I konačno, sociolozi ljude obično vide kao slične, dok individue zdravorazumski čvrsto veruju u svoju jedinstvenost (Hart 1940). Berdvistel je slušao Vornerova (Warner) predavanja u Čikagu, ali i Gregorija Bejtsona i Margaret Mid (delo koje je bilo relevantno za Gofmanova interesovanja jeste Bateson and Mead 1942). Gofman je bio impresioniran Berdvistelom (vidi npr. Birdwhistell 1970), ali bio je skeptičan prema njegovim pokušajima da integriše elemente kinezike u okvire tradicije kulture i ličnosti (vidi Harris 1968/2001; Škorić 2013) i Vornerove analize klasa (npr. Warner 1936; vidi i Škorić i Kišjuhas 2011). Dakle, već na studijama bio je dobro upoznat sa dirkemovskom tradicijom i zainteresovao se za izučavanje najsitnijih detalja ljudskog ponašanja.

Kasnije su mu u Čikagu predavali Danijel Bel (Bell), Rajt Mils (Mills), Dejvid Risman (Riesman), Bruno Betelhajm (Bettelheim) i mnogi drugi koji su ili dolazili kao gostujući profesori ili su radili u Čikagu, poput Berdžesa (Burgess),

⁴ Čarls Vilijam Merton Hart (1905–1976) bio je socijalni antropolog i sociolog, odnosno izuzetno poznat etnograf koji je studirao u Sidneju kod Redklif-Brauna, i prvo mesto na kojem je radio bio je upravo Univerzitet u Torontu (1932–1947). Rej Berdvistel (1918–1994) bio je američki antropolog, najpoznatiji po osnivanju kinezike, kao polja koje izučava „jezik tela“, odnosno facijalne ekspresije i gestove, tj. neverbalno ponašanje koje je povezano sa pokretima. On je doktorirao u Čikagu i Toronto je takođe bio njegov prvi profesionalni predavački angažman.

Virta (Wirth) ili Šilsa (Shills), kome je Gofman kratko bio i asistent.⁵ Ipak, najveći direktni uticaj na njegov intelektualni razvoj ostvarili su pripadnici (takozvane) čikaške škole (Škorić i Kišjuhas 2013) Lojd Vorner i Everet Hjuž (Hughes). Herbert Blumer (Blumer) se ponekad pominje kao uticaj na Gofmana, ali to nije tačno – Gofman je pre treća generacija škole koja „potiče“ od Zimela (Simmel) i (naročito) Dirkema, preko Redklif-Brauna (Radcliff-Brown), Vornera i Hjuža.⁶ Dakle, on je u suštini sledbenik britanske socijalne antropologije Redklif-Brauna i najviše ga je zanimalo kako ljudi igraju društvene rituale da bi održali normativni poredak društva.⁷ O tome je i sam govorio, da sebe smatra za „strukturalnog funkcionalistu u tradicionalnom smislu“ (Verhoeven 1993b, 318).

Zanimljivo je i Gofmanovo objašnjenje svog stava prema najpoznatijim mikrosociologijama, jer se sa mnogima od njih često (pogrešno) povezuje. Na primer, o društvenom konstruktivizmu rekao je sledeće:

---

⁵ Nikako ne treba zanemariti i uticaje pomenutog Gregorija Bejtsona i Tomasa Šelinga (Schelling), a nešto kasnije i Dela Hajmsa (Hymes), iako oni u kontekstu ovog rada nisu od presudnog značaja.

⁶ Knjiga *Odnosi na javnim mestima* (Goffman 1971) sadrži sledeću posvetu: „Posvećeno sećanju na A. R. Redklif-Brauna koga sam prilikom njegove posete edinburškom univerzitetu 1950. zamalo upoznao“. Što se tiče Dirkema i njegovog uticaja na Gofmana, o tome najjasnije svedoči sledeća rečenica iz jednog rada: „Može se tvrditi da društvene situacije, makar u našem društvu, konstituišu stvarnost *sui generis* kako je On imao običaj da kaže . . .“ (Goffman 1964, 134). Dakle, nema reference koja upućuje na Dirkema, iako je jasno na kog autora Gofman misli, a posebno je zanimljivo pisanje reči „on“ velikim slovom.

Ne zna se kada je tačno Gofman čitao Zimela, ali jasno je da je Zimel bio uticajan u Čikagu (vidi npr. Davis 1997; Škorić i Kišjuhas 2013; Škorić, Kišjuhas and Škorić 2013). Može se reći da u ranim radovima Gofman primenjuje „Dirkemove makroantropološke koncepte [na primer ritual i koncept svetog] na Zimelove mikrosociološke teme“ (Treviño 2003, 7; a vidi Goffman 1967). Takođe, nije na odmet pomenuti da je 1949. godine objavljen Hjužov prevod Zimelovog teksta (Simmel 1910/1949), što dodatno svedoči o povezanosti Zimel-Hjuž-Gofman. Nije tačno da je Hjuž preveo i tekst Simmel 1908/1965, kao što piše Smith 2003.

Blumer je doveo Gofmana na Berkli, jer je i sam doveden iz Čikaga kako bi izgradio najjači mogući departman, i za nekoliko godina broj osoblja je porastao sa šest na više od dvadeset. U tom smislu može se reći da je Berkli početkom šezdesetih godina sadržao ono najbolje od Čikaga, Kolumbije i Harvarda i bio je verovatno jedini veliki i važan departman u kojem nisu dominirale jedna ili dve ličnosti u intelektualnom smislu, kao što nije dominirala jedinstvena metodologija ili teorijski pristup.

⁷ Hauard Beker piše da Hjužova linija potiče od Zimela i da vodi preko Parka do Hjuža, a zatim do mnogih njegovih studenata. S druge strane, Gofman se razlikuje od većine Hjužovih studenata jer njegova linija kreće od Dirkema i ide preko Redklif-Brauna i Lojda Vornera (Becker 2003), ali to ne znači da je Zimel nebitan za njegov razvoj, što je rečeno u prethodnoj fusnoti. Uostalom, Gofman u doktoratu ima samo jedan epigram, koji je preuzet iz Volfvovog prevoda nekih Zimelovih publikacija (Wolff 1950).

[S]ociolozi su na neki način oduvek verovali u društvenu konstrukciju stvarnosti. Pitanje je na kom nivou je stvarnost konstruisana? Da li je to individua? Mala grupa? Ili nekakvo amorfnu unakrsno delovanje ukupnih društvenih procesa o kojima niko ne zna puno. Ja verujem, naravno, da je društveno okruženje u velikoj meri društveno konstruisano, iako sam siguran da postoje neke biološke supstance koje se moraju uzeti u obzir.

Ali tamo gde se razlikujem od društvenih konstruktivista jeste da ne mislim da sama individua puno konstruiše. Ona pre dolazi na svet koji je u nekom smislu uspostavljen. Stoga se tu razlikujem od osoba koje u svojim delima koriste ideju o društvenoj konstrukciji stvarnosti. Ja sam, dakle, na toj strani, bližoj strukturalnim funkcionalistima, poput Parsonsa ili [Roberta] Mertona. Kao što su oni bili bliži inicijalnoj funkcionalističkoj antropologiji [Verhoeven 1993b, 324].

Pored toga, rekao je: „Pretpostavljam da sam u suštini pozitivista. Epistemološki realizam koji je prihvaćen u toj knjizi [*Struktura društvene akcije*] smatram bliskim . . .“ (Verhoeven 1993b, 325). Gofman nije bio blizak etnometodologima, iako se to možda ponekad čini tačnim: „[N]emam radikalnu, evaluativnu, subjektivistički pogled na stvari. Nikako nisam etnometodolog“ (Verhoeven 1993b, 327). Kao ni simboličkim interakcionista: „Morate završiti sa prirodnom istorijom nečega, sa fazama, strukturama, obrascima ili niste ništa rekli. Ili ga niste analizirali. A nijedna od ovih stvari nije deo simboličkog interakcionizma“ (Verhoeven 1993b, 335).⁸ Gofman sebe nije smatrao predstavnikom

---

⁸ Svakako najspornija od svih tvrdnji jeste o pozitivizmu. Nije u potpunosti jasno zašto je Gofman sebe okarakterisao na taj način, jer se tokom karijere (ako se uzmu u obzir sami počeci, koji su analizirani u ovom radu) može videti opadanje pozitivističke orijentacije. Možda je najadekvatnije opisati ga kao pluralistu (Lofland 1984), jer je smatrao da postoje prikladni ili neprikladni metodi, ali ne *per se*, već u odnosu na to šta se izučava. To bi značilo da je smatrao da razumevanje društvenog sveta zahteva razne heurističke tehnike. Međutim, zanimljivo je i da Beker ističe da je Gofman bio „ozbiljan empirista, čak ono što bi se moglo nazvati (u nekom značenju termina) pozitivistom... On je verovao da postoji empirijska stvarnost i bio je oprezan prema svemu što miriše na natprirodno, što se ne može empirijski proveriti ili što je bilo previše spekulativno“ (Becker 2003, 668).

Što se tiče pomenutih socioloških klasika sa kojima se često pogrešno povezuje, (skoro) nikad se nije pozivao na Mida (Mead), Tomasa (Thomas), Kulija (Cooley) i Blumera, osim u kontekstu kritikovanja. Zapravo, retko kada se uopšte i pozivao na velikane sociologije, tako da na osnovu fusnota ili referenci nije uvek najjasnije sa kim uopšte vodi polemike dok piše. Jedna od čestih grešaka u tumačenju Gofmanove pozicije vezuje se za knjigu *Analiza okvira* (Goffman 1974), odnosno ideju da ona predstavlja ekstenziju kognitivnog radikalizma Šica i Garfinkela, jer ova studija predstavlja njihovu kritiku (Collins 1986).

I konačno, za razliku od simboličkih interakcionista, kod Gofmana sopstvo nije nešto što nastaje dok individue pregovaraju u društvenim interakcijama. Sopstvo je kod

pomenutih mikrosociologija zato što one negiraju i kritikuju ideju o uređenoj i strukturiranoj društvenoj stvarnosti o kojoj je on pisao u svojim delima. Dakle, on je epistemološki realista, o čemu je pisao nedvosmisleno, kao na primer u knjizi *Analiza okvira*, kada govori o tome da su „[o]rganizacione premise . . . nešto do čega spoznaja na neki način dolazi, a ne nešto što spoznaja stvara ili generiše“ (Goffman 1974, 247). Period pre svog interesovanja za sociolingvistikom opisuje kao verziju urbane etnografije i midovske socijalne psihologije, a iako je bio protivnik etiketa sebe je najpre želeo da nazove hjušovskim urbanim etnografom.⁹ Takođe, termin „dramaturgija“ kojim se njegova sociologija često opisuje nije smatrao ozbiljnim i adekvatnim za opis onoga što je radio (Verhoeven 1993b, 320; vidi i Jacobsen and Kristiansen 2010).¹⁰

U literaturi ne postoje slaganja oko toga kroz koje faze je prošao Goffman kao autor (Chriss 1995). Tako Kolins navodi tri faze. U prvoj je najjači uticaj Vornera i socijalne antropologije (gde je Redklif-Braun predstavljao model kako treba pisati radove) zajedno sa empirijskim studijama čikaške škole. U pitanju je period od sredine pedesetih do sredine šezdesetih godina i tu spadaju interesovanja za stigmom, mentalne bolesti i mentalne ustanove, odnosno teorija etiketiranja devijantnosti i totalne institucije. Kolins smatra da se ovde može govoriti i o Frojdovom uticaju (Freud), iako Frojdove i Goffmanove analize nisu iste i uprkos tome što se Goffman nije bavio „frojdovskim“ temama u svojim publikacijama (Collins 1986). Druga faza počinje krajem šezdesetih i traje do početka sedamdesetih, kada se Goffman približava konfliktnim analizama, naročito u knjizi *Strategijska interakcija* (Goffman 1969) i *Odnosi na javnim mestima* (Goffman 1971). I konačno, treću fazu karakteriše bavljenje ljudskim mišljenjem i jezikom, a tu spadaju publikacije od *Analize okvira* (Goffman 1974) do *Oblika govora* (Goffman 1981). Kolins ovu treću fazu tumači kao povratak Goffmana na sopstveni teren, odnosno pokušaj ponovnog osvajanja terena koji su u međuvremenu zauzeli njegovi sledbenici, npr. Šeglof (Schegloff) i Saks (Sacks).¹¹

---

njega, u dirkemovskom stilu rečeno, „arhetipski moderni mit“ (Collins 1986). Dakle, mi posedujemo sopstvo zato što od nas društvena interakcija zahteva da se ponašamo kao da ga imamo. Ipak, takođe ostaje nejasno zašto je Goffman jednom prilikom napisao da koristi „simboličko-interakcionistički okvir“ prilikom analize sopstva (Goffman 1961a, 47).

⁹ Zato nimalo ne čudi što je Goffman izuzetno cenio lingviste i (naročito) etologe – jer su „ozbiljni etnografi“ (Lofland 1984).

¹⁰ Goffman je zapravo dobro prihvatao veliki deo kritika svojih ideja, ali su ga izuzetno ljutili pokušaji da se proceni u kojoj meri je pripadao ili nije nekoj „školi“ (Lofland 1984).

¹¹ U doktorskoj disertaciji Saks se najviše zahvaljuje Garfinkelu (Sacks 1967), a Šeglof mentoru Goffmanu (Schegloff 1968). Šeglof se isto zahvaljuje Garfinkelu, ali piše: „nisam imao sreće da radim sa njim formalno“ (Schegloff 1968, iii). Takođe, napominje da ga je Saks uveo u specifičan način rada i da mu je služio kao model. Njih dvojica su blisko saradivali sve do Saksove pogibije 1975. godine.

Fajn i Maning (Fine and Manning 2003) nude detaljniju podelu faza Gofmanovog stvaralaštva. U prvu spadaju predramaturški spisi, a u drugu metaforička istraživanja, gde je i njegov najpoznatija knjiga (Goffman 1956, 1959), ali tu se nalaze i doprinosi strategijskom ponašanju i teoriji igara. Treću fazu karakterišu zreliji etnografski rad i knjiga *Asylums* (Goffman 1961a), kao i analiza društvenih aspekata mentalnih bolesti, a četvrtu istraživanje organizacije svakodnevnog ponašanja koje se naziva poretkom interakcije. Poslednje dve faze su ispitivanje „uokviravanja“ društvenih susreta i analiza jezika i društvene interakcije. Međutim, potrebno je imati na umu da su se neka interesovanja zadržala tokom čitave karijere, kao i to da su se neka iz doktorata pojavila dosta kasnije, kao što je slučaj sa poretkom interakcije.¹²

U ovom radu analiziraju se pre svega tekstovi koji su napisani do 1953. godine, jer te godine Gofman doktorira. U pitanju su neobjavljeni master rad „Some Characteristics of Response to Depicted Experience“ (Goffman 1949), prva publikacija „Symbols of class status“ (Goffman 1951), drugi rad „On cooling the mark out: Some aspects of adaptation to failure“ (Goffman 1952b), malo poznata neobjavljena monografija „The Service Station Dealer: The Man and His Work“ (Goffman 1953a) i takođe neobjavljena doktorska disertacija „Communication Conduct in Island Community“ (Goffman 1953b). Nakon toga Gofman odlazi da radi u Nacionalnom institutu za mentalno zdravlje i da izučava mentalne institucije, a najveći deo tog materijala kasnije je objavljivan u knjigama (Goffman 1961a, 1963a).

Kritika testa tematske apercepcije i razvoj eksploratornog, esejističkog i klasifikatornog pristupa

[N]aglasak na ritualu, izvođenjima, radu lica i okvirima dao je iluziju humanističkog, interpretativnog, subjektivnog istraživanja. Ali to nije bio njegov projekt. On je bio naturalistički posmatrač, rigorozno strukturalan i distanciran kao Levi-Stros ili Džordž Homans [Denzin 2002, 107].

Na kraju prve godine postdiplomskih studija u Čikagu Gofman je predložio tezu u kojoj bi istražio odnos između društvene klase i ličnosti. To istraživanje odvijalo se pod nadzorom Lojda Vornera i Vilijama Henrija (Henry), koji je bio

¹² Maning (Manning 1999) govori o tome da eksplicitni funkcionalizam Redklif-Brauna nije prisutan u Gofmanovom doktoratu, ali da jeste prisutno preferiranje opšte teorije. Takođe, pored Redklif-Brauna u disertaciji je vidljiv i uticaj Frojda i Sartra, jer je ona većim delom pisana u Parizu, kada je egzistencijalizam bio izuzetno popularan, a prisutna su i neka pozivanja na Sartra.

stručnjak za kulturnu primenu tada relativno novog psihološkog instrumenta – testa tematske apercepcije (TTA). U pitanju je takozvani projektni psihološki test, odnosno test ličnosti tokom kojeg osoba reaguje na ambivalentne stimulu-se, čime *navodno* otkriva skrivene emocije i unutrašnje konflikte. Najpoznatiji od ovih testova sigurno su Roršahov test, test kompletiranja rečenica i test asocijacija reči. TTA je takođe jedan od najpopularnijih testova ove vrste, a razvijen je tridesetih godina prošlog veka od strane Henrija Mareja (Murray).¹³ Suština tog testa jeste merenje koje bi otkrilo informacije o ispitaniku i počiva na ideji da ljudi ambivalentne situacije interpretiraju u skladu sa svojim prošlim iskustvima i trenutnim motivacijama, koje mogu da budu svesne ili nesvesne. Međutim, ovaj i njemu slični testovi nisu standardizovani, tako da ih je teško potvrditi i utvrditi njihovu pouzdanost. Dakle, njihov psihometrijski potencijal je izuzetno nizak (ukoliko uopšte i postoji), jer nije moguće dokazati da je test validan (odnosno da zaista meri to što se tvrdi da meri) i pouzdan (odnosno da vremenom daje konzistentne rezultate). Gofman je vrlo dobro uočio njegove slabosti.

Vorner i Henri su koristili TTA u svom poznatom istraživanju 1948. godine (Warner and Henry 1948), a radi se o studiji „Big Sister“ – dnevnom radio serijalu koji je počeo da se emituje 1945. godine. Oni su koristili TTA kako bi sakupili podatke od supruga kvalifikovanih radnika i „belih okovratnika“ radi istraživanja društvenih i psiholoških karakteristika publike te radio emisije. Zaključak tog izveštaja bio je da sličnost u socioekonomskim životnim uslovima dovodi do sličnosti po pitanju ličnosti, a glavni instrument u istraživanju bila je Marejeva projektna tehnika. Gofmanov zadatak bio je da proširi ovo istraživanje i da se fokusira na uzorak žena profesionalnih radnika i menadžera. Zato

---

¹³ Henri Marej je trideset godina radio na Harvardu i bio je jedan od osnivača Bostonskog psihoanalitičkog društva tridesetih godina, ali zbog političkih stavova nije mu bilo dozvoljeno da nakon formiranja bude član. Ostvario je brojne doprinose psihologiji, a zajedno sa Kristijanom Morgan (Morgan) razvio je TTA. Na njen nagovor upoznao je Junga (Jung) u Švajcarskoj, koji ga je fascinirao i izvršio je na njega veliki uticaj. U domenu filozofije na njega je posebno uticao Vajthed (Whitehead) svojom procesnom filozofijom.

Kristijana Morgan je bila umetnica, spisateljica i laički psihoanalitičar i dvadesetih godina je otišla u Cirihi kako bi poznavala Junga, koji ju je smatrao manifestacijom savršene ženstvenosti i mnoge seminare koje je držao posvetio je analizi njenih slika i snova. U prvoj publikaciji TTA (1935) navedena je kao koautorka i mnoge njene slike korišćene su u samom testu, ali su kasnije povučene i slike i njeno koautorstvo, verovatno zato što je njeno ime bilo navedeno kao prvo, te je najveći broj pitanja od strane naučnika bio upućivan njoj, a ona nije mogla da odgovori na njih jer se njen doprinos sastojao pretežno od odabira slika. Stoga je tražila da se njeno ime ukloni (Douglas 1993).

je u jesen 1946. putem intervjua prikupio podatke od 47 ispitanica u Hajd park distriktu u Čikagu. Zbog uočenih slabosti originalnog instrumenta, odnosno testa, nije ostvario svoj originalni cilj, a to je istraživanje odnosa između ličnosti i socioekonomskog statusa pomoću TTA i merenje ličnosti i Vornerove operacionalizacije statusa (socioekonomski status je definisao preko zaposlenja, izvora prihoda, obrazovanja, tipa doma i oblasti stanovanja). Zbog toga je veliki deo rada posvećen objašnjenju zašto to nije moguće.

Dakle, master rad počinje izražavanjem sumnji u Marejevu tehniku i Goffman ističe da je klasifikacija odgovora na jednostavne i kompleksne teme arbitrarna, jer je priču o slikama moguće grupisati u različite teme. Takođe, ponekad su odgovori toliko oskudni da bilo kakva poređenja, a kamoli statističko testiranje, nisu ni moguća – sve validacije su (ukoliko su uopšte moguće) indirektna i javlja se problem regresije validacije validacije itd. I konačno, povezivanje odgovora s karakteristikama ličnosti o kojima je govorio Frojd takođe je arbitrarno i cirkularno, jer istraživač jednim odgovorom ispitanika vrši validaciju drugog (Smith 2003). To znači da je sasvim osnovana sumnja da li TTA uopšte može da otkrije bilo kakvog „unutrašnjeg čoveka“ i zaključak je da ne može da se koristi kao „samodovoljni instrument u sistematskom istraživanju“ (Goffman 1949, 19).

Taj zaključak je u skladu sa kritikom osnovnih pretpostavki koje se nalaze iza projektivnih tehnika: „Pretpostavlja se da je način na koji subjekt organizuje odgovor na stimulus testa isti kao način na koji organizuje i interpretira životno iskustvo uopšte“ (Goffman 1949, 6). Iz toga sledi da individue projektuju privatna značenja na javne događaje, ali to ne znači da te projekcije „konstituišu suštinske aspekte ličnosti“ (Goffman 1949, 7). Pomenutim primedbama zato treba dodati i onu koja govori o činjenici da je moguće ponuditi gotovo beskonačan broj interpretacija, što ukazuje na to da različiti analitičari teško mogu da se slože oko bilo čega.

Goffman je do ispitanica dolazio samo na osnovu preporuke ličnih prijateljica i vrlo brzo je shvatio nedostatke takve metodologije i uzorka, jer se kretao unutar društvene mreže ispitanica. Takođe, nije mogao ni da testira konstantne uslove u svom uzorku jer TTA koristi dvosmislene slike i stvara varijabilnost prilikom testiranja, odnosno pokušaja poređenja. Drugi razlog za nezadovoljstvo javio se kada je uvideo da su razlike među ženama istog socioekonomskog statusa ponekad značajnije nego među ženama različitog statusa – na primer, shvatio je značaj pohađanja istog koledža, o čemu pre početka istraživanja nije ni razmišljao. I konačno, Goffman je zaključio da je ideja o socioekonomskom statusu isuviše kompleksna da bi se koristila na malom uzorku (Goffman 1949, 2).

U svetlu tih ograničenja on je preformulisao problem istraživanja – napustio je analizu varijabli koje su u korelaciji s društvenom klasom i ličnošću u korist skromnijeg cilja klasifikovanja elemenata odgovora ispitanika. Shvatio je i da tim načinom testiranja prenaglašava jedinstveno i lično, a da zapostavlja stereotipno i konvencionalno, i napravio je razliku između direktnih i indirektnih odgovora. Direktni se sastoje od iskaza koji svedoče o želji subjekta da prikazane događaje tretira kao stvarne, a indirektni od iskaza koji omogućavaju subjektu da izbegne reagovanje na navodnu stvarnost scena koje su prikazane na slikama.¹⁴ Poglavlje o indirektnim odgovorima, gde se govori o načinima izbegavanja direktnih odgovora, predstavlja anticipaciju tema kojima se kasnije bavio (npr. Goffman 1961b, 1974).¹⁵

Neki komentatori smatraju da master rad predstavlja Goffmanov raskid sa pozitivizmom (npr. Smith 2003), iako je već rečeno da je njegov odnos prema pozitivizmu isuviše kompleksan da bi se ovako lako mogao opisati i objasniti. Ipak, nije sporno da se u master radu jasno vidi kako se bori s problemima koji nastaju iz primene tradicionalnog pozitivističkog istraživanja zasnovanog na logici eksperimentalnog metoda. U svakom slučaju, ono što se ne može osporiti jeste da nakon mastera u njegovim publikacijama kauzalnost i kvantifikacija ne igraju bitnu ulogu i da se već pre pisanja doktorata počela kristalisati sociologija poretka interakcije. Dakle, bez obzira na temu, postoje neke naznake koje anticipiraju kasnije ideje i master rad je u suštini spoj „tradicionalnog“ eksperimentalnog metoda kojeg karakterišu teorija, podaci i rezultati i esejističkog i klasifikatornog metoda koji je Goffman kasnije u karijeri koristio. Kako bi se detaljnije shvatio Goffman kao metodolog ovaj rad se mora uzeti u obzir, jer je u kasnijim publikacijama retko govorio o metodologiji.

---

¹⁴ Dakle, direktni odgovori su oni koji se sastoje od izjava koje reflektuju subjektivu spremnost da tretira događaje kao stvarne. U indirektnim subjekt može da reaguje na predstavljenu scenu, ali ona ne mora da se smatra za stvarnu, odnosno subjekt na razne načine izbegava reagovanje na prikazanu situaciju. Direktni odgovori se izbegavaju na tri načina – preko simpatije, odnosno saosećajnosti (subjekti su ponekad odbijali da komuniciraju o saosećajnosti koju je slika zahtevala), vrste sadržaja (odbijali su da se bave manifestnim sadržajem slike) i problema reprezentacije (same slike bi se interpretirale kao estetski objekti) (Goffman 1949, 57). Posebno je zanimljiv stil pisanja koji je Goffman kasnije razvijao i po kojem je postao čuven, a koji u master radu koristi naročito kada govori u nameštaju u dnevnoj sobi ispitanica. Pisao je da Amerikanci dnevnu sobu koriste kao mesto da prikažu suštinske društvene vrednosti ugleda i bogatstva, što objašnjava zašto se „ritualna“ nega“ tradicionalno posvećuje dnevnoj sobi (Goffman 1949, 66).

¹⁵ Jedina referenca ka master radu nalazi se u Goffman 1974, 53n24, dok Winkin 1999 piše da ga Goffman nikad nije pominjao, iako je u pravu da se nikad posle nije „udubljivao“ u njega.

Status, žrtva i trgovac

Tokom godina moje interesovanje je bilo da promovišem prihvatanje ovog licem u lice domena kao analitički održivog – domena koji bi se mogao nazvati ... *poretkom interakcije* – domena čiji preferirani metod izučavanja jeste mikroanaliza [Goffman 1983, 2, kurziv u originalu].

Nakon mastera i pre doktorata, Goffman je objavio dva rada i napisao je jedan izveštaj. Ove publikacije su takođe bitne za temeljno shvatanje njegove kasnije sociologije, iako na prvi pogled nemaju ništa zajedničko i bave se temama koje nisu slične. U prvoj se analiziraju načini na koje se prikazuje status, u drugoj je tema prilagođavanje ljudi na neuspeh, a u trećoj načini na koje trgovci percipiraju svoju situaciju na poslu.

Prvi rad (Goffman 1951) predstavljen je u Čikagu na Univerzitetu 1949. godine i tiče se pretežno simbola klasnog statusa. Prava i obaveze određenog statusa fiksirani su preko spoljašnjih i internalizovanih sankcija koje su povezane s koncepcijom sopstva i mogu da dovedu do osećanja krivice, kajanja i stida. Svakodnevni život je zasnovan na „diferencijaciji i integraciji statusa“ i to je „univerzalna karakteristika društvenog života“ (Goffman 1951, 294). Društveni ekvilibrijum se može postići samo ukoliko svi odaju utisak da je njihova koncepcija samih sebe ista kao i koncepcija drugih ljudi o sebi samima i drugima. To znači da je neophodno da postoji „adekvatna komunikacija po pitanju koncepcija statusa“ (Goffman 1951, 294), iako je jasno da su prava i obaveze statusa često loše adaptirani kada se radi o zahtevima koje nameće svakodnevna komunikacija. Zato se razvijaju specijalizovana sredstva preko kojih se može prikazati nečija pozicija i to su statusni simboli koji „vidljivo dele društveni svet na kategorije osoba, pomažući na taj način da se održi solidarnost unutar kategorije i neprijateljstvo između različitih kategorija“ (Goffman 1951, 294).

Za razliku od kolektivnih simbola koji spajaju neke osobe bez obzira na njihove razlike, odnosno imaju za cilj da negiraju razlike među kategorijama kako bi se održala određena moralna zajednica, statusni simboli sa sobom nose kategorijski značaj, odnosno preko njih se identifikuje društveni status neke osobe, kao i ekspresivni, koji izražava neko stanovište, životni stil i kulturne vrednosti. Iz ovog sledi da simboli klasnog statusa predstavljaju status, ali da ga ne konstituišu. Na taj način Goffman skreće pažnju ka lažnim predstavljanjima sopstva i ka pokušajima ljudi koji imaju određeni status da ne dozvole da se ti simboli zloupotrebe. Tu je pod uticajem Dirkema i tvrdi da ti simboli jačaju tradicije i moralne vrednosti zajednice (Goffman 1951, 294–6). Dakle, Goffmanu je posebno zanimljiva činjenica da ljudi lažno upotrebljavaju statusne simbole, odnosno da često žele da prikažu kako poseduju status koji zapravo ne poseduju. Njega

najviše zanimaju klasni simboli, jer suština rada jeste upravo u tome da simbol statusa nije uvek dobar test za stvarni status. Ova tema je po svojoj prirodi „vornerska“, iako fokusiranje na diskrepanciju između simbola i stvarne pozicije jeste nešto što će vrlo brzo biti primećeno kao „gofmanovsko“ (Smith 2006). Ljudi mogu da se pretvaraju da poseduju klasni status koji zapravo ne poseduju tako što će koristiti odgovarajuće simbole, a takvo pogrešno predstavljanje ne donosi nikakve sankcije jer nije u pitanju kriminalno delo, ali jeste drskost koja se može sankcionisati moralnim, intrinzičnim, prirodnim i organskim restrikcijama, kao i restrikcijama socijalizacije i kultivacije. One mogu da budu samo implicitne i da se nalaze u glavi osobe, odnosno da budu u vidu savesti, ali mogu da budu i spoljašnje, a sve one deluju zajedno i vide se na nivou obične komunikacije.¹⁶

Elementi ovog rada nalaze se u kasnijim Gofmanovim publikacijama, tako da se može naći pominjanje, na primer, predstavljanja sopstva i rukovođenja utiscima, koji se pojavljuju u prvoj knjizi.¹⁷ Uopšteno posmatrano, taj rad je bitan i zato što se u njemu uočava konačno udaljavanje od Vornera, ali i nesumnjivo približavanje Hjuza.¹⁸ Tu se ne pominje eksplicitno pozorišna analogija, ali postavljaju se pitanja o nužnim uslovima za autentično predstavljanje sopstva. Još bliže ovoj temi prilazi rad „On cooling the mark out“, objavljen u časopisu *Psychiatry* 1952. godine. Suština tog rada jeste u tome da se društveni svet sastoji od „prevaranata“ i njihovih „žrtvi“, što znači da smo svi mi potencijalne žrtve koje se trude da minimiziraju rizik od prevare i da kasnije moraju da se „ohlade“, odnosno da se pomire sa „smrću“ jednog od naših društvenih sopstava (Manning 1992). Takođe, „rashlađivanjem“ se minimizira neželjeno privlačenje pažnje i redukuje se rizik da žrtva pozove policiju (Burns 1992). Sledi da je strategija rashlađivanja model procedure za kontrolu štete, a da je društvo te procedure razvilo zato što se time olakšava njegovo funkcionisanje – „popravkom“ se ponovo uspostavlja društveni poredak, jer smo svi potencijalne žrtve koje žive u društvu gde je neuspeh česta pojava, što ima uticaja na sliku koju pojedinac ima o sebi i svom sopstvu.

To znači da je normalizacija neiskrenosti ovde predstavljala bitnu komponentu Gofmanovog objašnjenja sopstva i najjasniji izraz ona dobija u ovom radu.¹⁹ Takođe, metafora u njemu igra ima veoma značajno mesto, ali ona se (još

¹⁶ O ovoj tematici pisao je i Veblen u svojoj čuvenoj studiji, iako se Gofman u radu ne poziva na njega (Veblen 1899/2007).

¹⁷ Empirijski materijal u Gofmanovoj prvoj knjizi (Goffman 1956, 1959) najčešće se odnosi na društvene klase, što znači da je uspevao da u svojim radovima pokaže kako ritualne interakcije proizvode kulturne barijere među društvenim klasama.

¹⁸ U radu se u fusnoti eksplicitno napominje da je pristup preuzet od Hjuza.

¹⁹ Ovaj rad je originalno objavljen u časopisu *Psihijatrija*, kao još neki Gofmanovi rani radovi, ali ne uklapa se u kontekst kasnijih radova, tako da ga on nikad nije uvrstio u

uvek) ne povezuje sa pozorištem. Rad se bavi prilično neobičnom temom za klasičnu sociologiju, a to su igra poverenja i njene posledice, odnosno prilagođavanje na neuspeh. Glavni akter rada jeste žrtva (odnosno meta ili „označena“ osoba), koja je u suštini naivčina, odnosno osoba koja naseda na „određene oblike ilegalne eksploatacije“ (Goffman 1952b, 451) i najčešće se povezuje s pomenutim „igrama poverenja“ koje za cilj imaju sticanje novca putem prevare. Glavni „igrači“ su stoga „meta“ i „čovjek od poverenja“. Nakon uspešne akcije obično prevarant (ili neko iz njegovog „tima“) vrši „hlađenje“, odnosno teši prevarenu osobu i ono što se zapravo odvija jeste pokušaj da se „definiše situacija za metu na način koji joj olakšava da prihvati neizbežno i da mirno ode kući. Meti se daje instrukcija iz filozofije prihvatanja gubitka“ (Goffman 1952b, 452). Kada objašnjava kako osoba koja je nasamarena sebi objašnjava gubitak Goffman govori o raznim odbrambenim mehanizmima, gde se (možda) može čitati taj nikad jasno prisutan uticaj Frojda.

U ovom radu Goffman prvi put uvodi društveno sopstvo, kada govori o tome da adaptacija na gubitak razjašnjava odnos između sopstava koja su uključena i kada želi da objasni da su tešenje i uteha društveni procesi (Smith 2006). Posebno su zanimljive analize diskrepancije između žrtvine incijalne koncepcije sopstva i koncepcije sopstva koje treba „ohladiti“, zato što individua može da stekne sopstvo od bilo kog statusa, uloge ili odnosa u koje je uključena, a promena u statusu, ulozi ili odnosu dovodi do promene koncepcije sopstva osobe. Hlađenje je neophodno jedino kada je osoba nevoljno lišena statusa, uloge ili odnosa koji se na nju reflektuje negativno. Drugim rečima, onda kada gubitak dovodi do poniženja (Goffman 1952b, 453), a Goffmanova analiza izdvaja četiri problema koja se javljaju prilikom hlađenja.

Kada se radi o situacijama u kojima se u društvu zahteva hlađenje, to su obično situacije kada neko ne dobije očekivani posao ili unapređenje, kad neko ostane bez partnera u vezi ili kada se teško razboli itd.²⁰ Kada se radi o tipičnim

---

četiri zbirke svojih radova. Ipak, odabir teme, način pristupa temi i stil pisanja podsećaju na neke druge njegove publikacije.

²⁰ Zaista je impresivan spisak tema u kojima je moguće pozvati se na ovaj Goffmanov rad. Jedan od tih radova je izuzetno poznat i sam po sebi (Clark 1960), koji u kontekstu obrazovanja povezuje Goffmana i Mertona (Merton 1949/1968), odnosno njegovu ideju o anomiji koja nastaje kada se javi nesklad između kulturno propisanih aspiracija i društveno strukturiranih načina da se te aspiracije zadovolje. Zato Klark pominje funkciju hlađenja u visokom obrazovanju, jer želi da pokaže da određene komponente američkog visokog obrazovanja vrše funkciju hlađenja. U pitanju je proces gde se mertonovske diskrepancije između aspiracija i načina njihovog zadovoljenja prikrivaju i gde se stres za individue minimizira. Dakle, prvenstveno se misli na studente koji ne mogu da ostvare obrazovne ciljeve i preko hlađenja im se pomaže da prilagode očekivanja ili da redefinišu neuspeh.

načinima na koje se ono vrši, tu spada dopuštanje iskazivanja besa, ali i nudenje druge šanse i alternativnog statusa kao utešne nagrade (iako se ta druga šansa retko kada prihvata – vidi Goffman 1952b, 457). Oni koji ne žele da budu rashlađeni mogu da se osećaju „pokislo“, ali i da se upuste u nadmetanje ili nešto slično s „osobom od poverenja“ ili njegovim partnerom. I konačno, hlađenje se može izbeći preko igranja „na sigurno“, ali moguće je i takozvano sedenje na dve stolice, odnosno posedovanje alternative (Goffman 1952b, 457–462).

Suština koju Goffman želi da istakne jeste da sopstvo neke osobe mora da bude konsonantno s objektivnim činjenicama njenog društvenog života i tu su prisutni rudimenti ideje o dramaturškom sopstvu. Ipak, on još uvek ne ograničava svoju analizu na sferu interakcije licem u lice. Procedure hlađenja imaju implikacije i za dalje aktivnosti osoba, jer ukazuju na postojanje norme koja čini da one drže glavu gore i da izvuku ono što je najbolje iz neke situacije. Obično osoba koja ne uspe u jednoj ulozi može da uspe u nekoj drugoj, ali ako se neuspah proširi na sve uloge onda se često traži pomoć psihijatra, koji je neka vrsta društvenog „rashlađivača“ (Smith 2006). Kao što se može videti, u ovom radu Goffman prvi put jasno koristi metaforu kao metodološki mehanizam i tvrdi da individue nisu u potpunosti determinisane društvom i da su u stanju da strategijski manipulišu društvenim situacijama i utiscima drugih individua o svom sopstvu. Međutim, isto tako je naglašavao da individue ne mogu slobodno da biraju slike o sebi koje će drugi prihvatiti, već da su ograničene da sebe definišu kongruentno statusima, ulogama i odnosima koje imaju u društvenom poretku (Branaman 1997).

Nakon ovog čuvenog rada, Goffman je kao jedan od mnogih postdiplomaca pod okriljem firme koju je osnovao Lojd Verner sa bivšim studentima napisao jedan izveštaj, odnosno studiju o ljudima koji su neka vrsta menadžera u autoservisima u Čikagu.²¹ Cilj tog istraživanja bio je da se otkrije koji ljudi vode autoservise, kako se ponašaju i koji su njihovi stavovi. Intervjuisao je 204 trgovca, a korišćen je i TTA kako bi se otkrila ličnost trgovca (što je bila Henrijeva specijalnost) i prikupljeni su podaci o klasnoj lokaciji tih ljudi (što je bila Vorne-rova preokupacija). Na sličan način kao što je radio u master radu, ovde se vrši

---

U sociologiji ljubavi ovaj rad se dosta koristio, naročito kada se govori o pokušajima da ljubavna veza uspe (Vaughan 1986) ili da se iz nje izade (vidi npr i Luhmann 1982/1998, 71) i često je citirana Goffmanova „definicija“ braka koja se nalazi u ovom radu (npr. Hatfield and Sprecher 1986, 149; Hendrick and Hendrick 1992, 40): „U našem društvu na bračnu ponudu gleda se kao na priliku da muškarac iznese sve svoje društvene atribute i da time ukaže ženi na to da njeni nisu bolji u tolikoj meri da bi to bilo prepreka za udruživanje, ili partnerstvo, kad je o ovom domenu reč“ (Goffman 1952b, 456).

²¹ Jedan od suvlasnika bio je i Vilijam Henri.

trijangulacija podataka uz pomoć statističke obrade, a koriste se i strukturirani i nestrukturirani intervjui i etnografska zapažanja (Goffman 1953a).

I ovde se može uočiti neka vrsta skrivenog uticaja Evereta Hjuza, jer se izveštaj može shvatiti i kao detaljna primena i primer tema koje je Hjuz obrađivao kada je izučavao dileme i protivrečnosti kojima su ljudi izloženi u određenim ulogama i statusima (npr. Hughes 1945). Pošto je u pitanju bio komercijalni izveštaj u njemu se ne nalaze akademski izvori, mnogi detalji o metodu su izostavljeni i zato je potrebno objasniti kakav je bio Hjuzov uticaj i u kojim domenima Gofmanove sociologije, jer je on daleko od jasnog i neproblematičnog. Jedino šta nije sporno jeste da je neka vrsta uticaja postojala, što je u literaturi dobro dokumentovano (npr. Collins 1986; Burns 1992; Verhoeven 1993b; Jaworski 2000; Fine and Manning 2003). Međutim, obim i snaga tog uticaja nisu najjasniji, iako se prvi put Gofman na Hjuza poziva u radu iz 1952. godine, gde ga je citirao tri puta (Goffman 1952b). Rečeno je da u studiji o trgovcima nema ozbiljnog pozivanja na literaturu, ali od Hjuza je preuzeta centralna teorijska struktura. Kada se radi o dilemama statusa, on je govorio da su one u izveznom smislu elaboracija Parkovog marginalnog čoveka (Park 1928), i u tom smislu Gofman ovde prati čikašku tradiciju.

On je inače retko citirao Hjuza, iako su se redovno sastajali i dopisivali sve do Gofmanove smrti, oko trideset godina. U prepisci ga je Gofman čak nazvao „ocem“ i „učiteljem“, ali nije u potpunosti jasno da li je to Hjuzu smetalo ili ne, jer Kolins ističe da mu je Hjuz pred smrt rekao da je Gofmanovo priznanje o njegovom uticaju smatrao iritantnim i neiskrenim (Collins 1986). S druge strane, neki navodi govore o tome da Hjuzu nije smetalo to što je Gofman govorio da je njegov učenik ili sledbenik (Jaworski 2000), a opet, poznato je da je Gofman u radu „Role distance“ (Goffman 1961b) imao dva pasusa u zaključku koja su jasno govorila o značaju Hjuza, ali u štampanoj verziji su izbačena (Jaworski 2000). U intervjuima je Gofman pominjao Hjuza kao nekoga ko je na njega izvršio veliki uticaj, naročito kada se radi o prvoj knjizi (Goffman 1956, 1959), ali ti intervjui su objavljeni tek nakon smrti obojice sociologa. O najvećem uticaju Hjuza na Gofmana piše i Berns (Burns 1992).²²

Dakle, pod (nekakvim) uticajem Hjuza, Gofman u izveštaju ističe tri aspekta radne uloge trgovca koji stvaraju teškoće, odnosno koji su u konfliktu: (1) on je delom biznismen, (2) delom je službenik i (3) delom je tehničar. To znači da mora da rukovodi autoservisom i da može da uživa u nezavisnosti i statusu koji ide s aktivnostima koje se povezuju sa biznismenima. Ipak, on često mora da obavlja i usluge koje ne zahtevaju veštinu, kao što su brisanje šoferšajbni ili čišćenje kola, a ponekad se od njega očekuje da poseduje i mehaničarsku eksper-

²² Posebno je zanimljiv (potencijalni) uticaj Hjuza na formulisanje ideje o totalnim institucijama i debata oko toga kakav i koliko je njegov uticaj bio (vidi Vienne 2010a, b).

tizu. Trgovac je zato relativno nezavisan i poseduje prestiž, dok je istovremeno svakom na usluzi, a kao tehničar njegov status je teško odrediti jer ta uloga uključuje ekspertsko znanje (a ekspertiza je u suštini prestižna), ali to znanje je praktično, čime je degradirano. Ove kontradiktorne društvene definicije i zahtevi povezani s ovim aspektima dilerove uloge dovode do tenzija i teškoća koje izveštaj analizira (Goffman 1953a).

Goffman počinje od individualnih prilagođavanja na zanimanje i identifikuje karakteristike tri tipa energičnih i uspešnih trgovaca i dva tipa apatičnih i nepredvidivih. Zatim istražuje situaciju na poslu trgovca, prvenstveno odnos s mušterijama, tako da navodi kriterijume dobrih i loših mušterija s kojima se trgovci susreću. Takođe, piše da trgovci na izvestan način „treniraju“ svoje mušterije na šale i prijatne situacije kako bi od njih mogli da izvuku neku korist za sopstveni društveni život, ali i ekonomsku korist (Goffman 1953a, 32). Trgovci sebe često vide kao nepretenciozne osobe, zbog čega nisu udaljeni od zaposlenih, ali upravo takva percepcija, da nisu u društvenom smislu distancirani od svojih radnika, čini to da teško mogu da budu prihvaćeni u lokalne zajednice biznismena. Zato je trgovac izolovan od ostalih biznismena, a takođe ima i prilično distanciran odnos sa kompanijom. On je često indiferentan prema njima, ali zato što smatra da se nalazi u situaciji u kojoj velike kompanije dolaze i počinju da dominiraju njegovim ekonomskim „kutkom“.

Kao što se može videti, ovo je prva Goffmanova etnografija i ona je završena u februaru 1953. godine, devet meseci pre nego što je prihvaćena njegova doktorska teza. Taj izveštaj je zanimljiv, ali ne poseduje razne nijanse po kojima je Goffman kasnije postao poznat i nedostaju fusnote koje su karakteristične za njegova kasnija dela. U metodološkom smislu rad nije sofisticiran jer mu nedostaje snažnija sociološka pozadina, ali s druge strane prisutne su stvari koje se ni kasnije nisu puno menjale, a to su naglašavanje taksonomije, specifikacija svakodnevnog znanja dileru i fokusiranje na opšte karakteristike uloge, a ne na biografiju. Sve u svemu, u pitanju nije studija koja je logički prethodila prvoj knjizi, tako da je daleko bitnija disertacija da bi se shvatila njegova kasnija sociologija.

Počeci izučavanja poretka interakcije

Svi se slažemo, ja mislim, da je naš posao da izučavamo društvo. Ako se pitate zašto i u koju svrhu, odgovorio bih: zato što je tu [Goffman 1983, 16–17].

Goffmanov master rad je dobar primer njegovog pristupa koji počinje da se razvija, jer već u doktoratu govori o ideji da je sopstvo projektovano u običnoj interakciji, što je samo jedan korak udaljeno od kasnije čuvene ideje o predstavljanju sopstva. Glavni mentor doktorata, odnosno savetnik, bio je Lojd Verner,

bez čije pomoći istraživanje ne bi bilo moguće, a pred Gofmanom su bila velika očekivanja – da uradi nešto poput tada već izuzetno poznatih Vornerovih studija (Škorić i Kišjuhas 2011).²³ Ipak, on nije želeo da uradi „samo još jednu“ etnografsku studiju, pogotovo što bi se ona povezivala sa departmanom u Čikagu, gde je već bilo dosta takvih studija. Nameravao je da uradi nešto novo, koristeći svoj talenat koji mu je omogućio da primeti mnoštvo detalja interpersonalnog ponašanja ljudi (odatle i potiče nadimak koji su mu kolege studenti dali na Čikaškom univerzitetu – Mali bodež, jer je primećivao mnoštvo sitnih stvari kod ljudi i često nije znao kada se u komentarisanoj stvari treba zaustaviti) (Smith 2006).²⁴ On empirijski rad za doktorat jeste započeo u vornerovskom stilu, ali vremenom se situacija izmenila.

U decembru 1949. Gofman je stigao u mesto Baltasaund, gde je od narednih godinu i po dana proveo 12 meseci prikupljajući podatke.²⁵ Prvo je živio u hotelu, kasnije u maloj kolibi, pretvarajući se da je student kojeg interesuje ekonomija u poljoprivredi, a učestvovao je u „što je više bilo moguće različitih situacija u kojima su pripadnici zajednice jedni sa drugima ulazili u interakcije licem u lice“ (Goffman 1953b, 2). U leto 1951. godine odlazi u Pariz da piše disertaciju, a u maju sledeće godine prijavljuje doktorat koji se sastoji od sledećih delova: „Uvod“, „Kontekst“ (poglavljje I), „Sociološki model“ (poglavljje II), „O informacijama o svom sopstvu“ (poglavljja III-VII), „Konkretne jedinice konverzacijske komunikacije“ (poglavljja VIII-XVII), „Ponašanje tokom uzajamnog delovanja“ (poglavljja XVIII-XXIII) i „Interpretacije i zaključci“. Disertacija je bila prilično kontroverzna (za komisiju na odbrani), jer to nije bila ni vornerovska studija zajednice, ni hjuzovska etnografija, nego se u njoj predstavljaju rezultati izučavanja komunikacije i ponašanja ljudi u toku komunikacije.

---

²³ Ralf Pidington (Ralph Piddington, 1906–1974), psiholog i antropolog rođen u Sidneju kojeg je Vorner poznao iz australijskih dana, kada je radio sa Redklif-Braunom. Na Univerzitetu u Edinburgu 1946. godine osnovan je Departman za socijalnu antropologiju i Pidington je želeo dobrog doktoranda koji bi dao podsticaj novom departmanu. Vorner je predložio Gofmana koji je počeo da radi na univerzitetu u oktobru 1949. godine. Od samih početaka ovaj departman je ohrabrivao antropološka istraživanja društva kojem pripadaju i sami antropolozi. Danas takav pristup nije neuobičajen, ali tokom četrdesetih godina prošlog veka tako nešto je bilo neuobičajeno, a Vorner je bio jedan od njegovih prvih zagovornika.

²⁴ Gofman je bio nesusnan kada je gledao televiziju, jer apsolutno ništa što se dešavalo na ekranu nije moglo da prođe bez nekakve analize, a zvali su ga i majstorom „spuštanja“ i brutalne ironije (Lofland 1984).

²⁵ Baltasaund je naziv mesta u kojem je Gofman boravio, a u disertaciji se pominje pod imenom Dikson. U pitanju je malo mesto sa oko 100 domaćinstava koje se nalazi na ostrvu Unst koje je najsevernije nastanjeno ostrvo Ujedinjenog Kraljevstva i pripada Šetlandskim ostrvima.

Pored izučavanja društvenog poretka, verovatno dva najzanimljivija momenta disertacije jesu društvena podela na ostrvu i analiza euforičke i disforičke interakcije. Kako Goffman kaže (Goffman 1953b, 16), najdublja društvena podela jeste ona koja odvaja osobe koje su išle u prestižnu privatnu školu od ostalih koje su išle u besplatne državne škole, što važi za većinu britanskih malih zajednica. Individue koje su završile privatne škole sebe vide kao drugačije/superiorne od ostalih, kao pripadnike gospodskog staleža, a imaju svoj stil života i održavaju društvenu distancu od „običnog čoveka“. Podnaslov u poslednjem delu rada, nakon onog o poretku interakcije, jeste „Interakcijska euforija i disforija“. Euforija se odnosi na komunikaciju u kojoj se svi učesnici osećaju lagodno, gde sve teče spontano i nema neprijatnosti, dok je disforična ona u kojoj postoji debalans između suprotstavljenih normi komunikacije, gde su učesnici usplahireni ili čak i uvređeni. Izbegavanje disforičnih interakcija se postiže pomoću strategija, odnosno „racionalnih adaptacija na normativne zahteve interakcije“ (Goffman 1953b, 357–358).

Prva rečenica u doktoratu glasi: „Ovo je izveštaj o izučavanju konverzacijske interakcije“ (Goffman 1953b, 1), a cilj istraživanja opisan je kao „izolacija i zapisivanje rekurentnih praksi onoga što se obično zove interakcija licem u lice“ (Goffman 1953b, 1). Vremenom je Goffman konverzacijsku interakciju počeo da shvata kao vrstu društvenog poretka, a na osnovu terminologije koju koristi, odnosno načina na koji je koristi, jasno je da su neke njegove centralne ideje o organizaciji interakcije kristalizovane u doktoratu.²⁶ Terminu su se kasnije menjali, ali sve publikacije o interakciji koje je pisao narednih godina mogu da se tumače kao razrada ideja iz doktorske disertacije. Dakle, bila je to studija o konverzacijskoj interakciji *unutar* jedne zajednice, a suština je bila u pokušaju da se konstruiše sistematski okvir preko kojeg bi se mogla istražiti interakcija u širem društvu: „Ovo nije studija zajednice; ovo je studija koja se desila *u* zajednici“ (Goffman 1953b, 8; kurziv u originalu).²⁷ U prijavi doktorata piše: „[S]pecifične karakteristike ponašanja koje nastaju iz činjenice da je ona svesno

²⁶ „Kako je studija napredovala, konverzacijska interakcija se počela shvatati kao jedna vrsta društvenog poretka“ (Goffman 1953b, 1).

²⁷ Pored Vornera, mentori ili savetnici pri pisanju disertacije bili su Donald Horton i Anselm Straus. Anselm Straus (Anselm Strauss, 1916–1996) je pripadnik tzv. druge čikaške škole i najpoznatiji je po stvaranju utemeljene teorije sa Barnijem Glejzerom (Glaser). Donald Horton (Donald Horton 1910-?) je manje poznat sociološkoj javnosti kao autor, iako je njegov pojam paradruštvene interakcije iz 1956. godine do danas takođe stekao status klasičnog sociološkog pojma. U pitanju je rad koji je napisao sa Ričardom Volom (Wohl), gde se paradruštvena interakcija opisuje kao jednostran odnos u kojem jedna strana zna dosta toga o drugoj, ali ne i obrnuto. Najpoznatiji primeri tih jednostranih odnosa su između „običnih“ i poznatih ljudi, navijača i sportista, ali i potrošača i masovnih medija (Horton and Wohl 1956).

izvedena u prisustvu drugih izgleda da su izučavane samo sporedno“ (Goffman 1952a, 2), a kao osnovni problem teze navodi: „Koja su moralna pravila i strategijske prakse u maloj zajednici koje rukovode izražavanjem akterovih ličnih i društvenih karakteristika samom činjenicom da je on u neposrednom prisustvu drugih?“ (Goffman 1952a, 6). Drugim rečima – koje ponašanje je povezano sa neposrednom transmisijom informacija o sebi? Iz ovoga se može zaključiti da doktorska disertacija predstavlja Gofmanov prvi pokušaj sistematskog razmatranja poretka interakcije.

Pošto on nikad eksplicitno nije pisao o metodu, tj. nikad nije svojevolumeno objavio neki tekst o toj temi, za razliku od velikog broja sociologa koji su tada stasavali, doktorska disertacija sadrži neke zanimljive naznake. Zbog odsustva pisanja o metodu, Beker (Becker 2003) kao ključne odlike Gofmanove perspektive vidi snažan antropološki uticaj i odbijanje da se stvore ili prihvate metodološki principi. Do danas je objavljena samo jedna transkripcija Gofmanovog izlaganja o metodu iz 1974. godine (Goffman 1989), iako nije postojala njegova namera da se to objavi, već je neko od prisutnih protiv njegove volje snimio i/ili zapisao izlaganje. U pitanju je predavanje o terenskom radu, gde za sebe kaže da je nastavljao tradicije, a ne neko ko je tradiciju izmislio ili uspostavio, dok je u doktoratu jasno istakao da je posmatranje s učestvovanjem neophodno.²⁸ „Moj pravi cilj bio je da budem učesnik koji opaža, pre nego posmatrač koji učestvuje“ (Goffman 1953b, 3). Zanimljiva je i opaska (Goffman 1953b, 9) da je konceptualna elaboracija zasnovana na etnografskim posmatranjima, a ne obrnuto: „[T]ermini i pojmovi koji se koriste u ovoj studiji došli su nakon, a ne pre činjenica“.²⁹ Gofman se narednih 15 godina povremeno pozivao na svoje beleške koje pravio dok je pisao doktorat i to je bio veliki deo empirijskog materijala koji je koristio u prvom knjizi.

Najkraće rečeno, u doktoratu postoji neka vrsta tenzije između pokušaja konstrukcije opštih okvira i posmatranja i analiziranja mikro detalja svakodnevnog života i upravo to ga razlikuje od najvećeg broja „čikaških etnografa“ (Manning 1992). Model društvenog poretka koji eksplicira na početku rada Gofmana nije zadovoljio i zato je pokušavao da naglasi značaj konverzijske interakcije i kasnije analizira upravljanje informacijama o sebi uz naglašavanje značaja (ana-

---

Everet Hjuze nije bio jedan od savetnika, ali moguće je da je bio ispitivač na odbrani (Winkin 1999), što nije u potpunosti jasno, jer se u tom tekstu kao ispitivači pominju samo Verner, Straus (jer je Blumer upravo otišao na Berkli) i Hjuze. Glavne Hjuzeove primedbe ticale su se povlačenja paralele između Gofmanovog poretka interakcije i Parsonsovog društvenog poretka na samom početku rada, zatim pominjanje euforične i disforične interakcije u poslednjem delu i prečestih analiza konverzije.

²⁸ Rečeno je da Gofman nije želeo ni da ga fotografišu, ali ni da ga snimaju, tako da je pre svakog izlaganja molio prisutne da ništa ne snimaju.

²⁹ Ima autora koji sumnjaju u tačnost ove izjave (vidi Manning 1992).

litičkog) razlikovanja ekspresivnog i instrumentalnog ponašanja, gotovo sa stavovišta teorije igara, čime se promovira cinička slika ljudske prirode – svi ljudi imaju strategije i taktike kako bi nadmudrili rivale i ostvarili lične ciljeve ili ostvarili neku korist. Ipak, u jednom momentu skreće na ritual, za koji smatra da ga teorija igara ne može u potpunosti objasniti (Goffman 1953b, 103). Upravo to je snažan dirkemovski (Durkheim 1912/1947) element Goffmanove sociologije, kada govori o ritualnom menadžmentu, odnosno rukovođenju/upravljanju ritualima. Za zapostavljanje ritualnog modela društvene interakcije „krivi“ Mida i Vebera koji su naglašavali da je društvena interakcija proizvod dve osobe koje razmatraju i analiziraju svoje i tuđe akcije prilikom sprovođenja svojih akcija.

U poslednjem poglavlju Goffman uvodi termin *poredak interakcije* kojim se nakon njegove smrti najčešće opisuje njegova sociologija, odnosno njen ključni element. Još jednom ponavlja da se društveni poredak smatra centralnim (on organizuje komunikativno ponašanje osoba u interakcijama licem u lice) u analizi konkretnog ponašanja i da se u njegovoj osnovi nalazi skup društvenih normi, koje su zapravo vrednosti. Norme su iskazane preko pravila koja se tiču ponašanja i delanja i imaju moralni karakter – poželjne su same po sebi, obavezujuće su i u izvesnom smislu spoljašnje onima koji se njima rukovode (Goffman 1953b, 343). Nepoštovanje pravila dovodi do negativnih sankcija koje stoga jačaju autoregulaciju, tako da se osoba ponaša na regularan način, što se može anticipirati i što se smatra legitimnim i društveno prikladnim.

Dakle, Goffman je u doktoratu pokušao da artikuliše opšti model društvenog poretka u devet propozicija i da ih zatim primeni na fenomen interakcije putem konverzacije (Goffman 1953b, 33–38), jer taj poredak ipak poseduje i neke specifične karakteristike:

- (1) Društveni poredak postoji kada se društvene akcije individua integrišu u jednu celinu, što omogućava svesno ili nesvesno ostvarivanje određenih ciljeva ili funkcija.
- (2) Ponašanje je ograničeno očekivanjima za koja se obično smatra da su legitimna, jer se unapred zna (u okviru razumnih granica) kako će se akter ponašati, a ljudi imaju moralno pravo da očekuju od neke osobe kako će se ponašati u okviru tih granica.
- (3) Ponašanje se sankcioniše pozitivno u vidu nagrada i negativno u vidu kazni i sve to potpomaže da se stvore društvena pravila. U konverzacijskom poretku moralno odobravanje ili neodobravanje bivaju odmah iskazani i to je ključna razlika u odnosu na ostale vrste poredaka.
- (4) Bilo koji društveni poredak mora da postoji unutar šireg konteksta i akcija između poretka i njegovog okruženja mora da bude regulisana, a regulacija mora da bude integrisana u poredak.
- (5) Kada se pravila ne poštuju ili kada deluje kao da se ne mogu primeniti učesnici prestaju da znaju kako da se ponašaju ili šta da očekuju od drugih, što znači da dolazi do loma integracije i nastanka društvene dezorganizacije.
- (6) Osoba koja prekrši pravila je prestupnik, odnosno devijant ako to čini kontinuirano, a kršenje pravila je prestup.

- (7) Kršenje pravila bi trebalo da dovede do osećaja krivice i/ili kajanja kod prekršio-
ca i do ogorčenja kod uvređenog.
- (8) Kršenje društvenog poretka aktivira razne korektive koji su u stanju da ponovo
uspostave poredak koji je ugrožen i na taj način kompenzuju štetu koja je nači-
njena, odnosno ponovo uspostavljaju moralne norme za regulaciju, a neke od
njih će služiti i kao negativne sankcije za prestupnika.
- (9) S obzirom na pravila društvenog poretka, individue razvijaju razne trikove kako
bi postigle sopstvene ciljeve koje propisuju pravila koja ne bi trebalo da se krše.

Na putu do slave, nakon 1956. godine

Najbolje ideje dobijaš kad si mlad i provodiš čitav
svoj život razrađujući ih [Gofman, navedeno prema
Lofland 1984, 18].

S obzirom na Gofmanovu popularnost i uticaj, podrazumeva se da je nje-
gov rad pretrpeo i puno kritika. Jedna od najupečatljivijih i najbolje upamćenih
pripada Alvinu Guldneru (Gouldner 1970) i može da posluži kao ilustracija da
se vidi u kojoj meri je teško dopreti do konačne istine kada se interpretiraju
Gofmanovi stavovi. Zanemarivanje struktura bilo je meta čuvene Guldnerove
kritike (Gouldner 1970), kao i sve sociologije svakodnevnog života (Gouldner
1975). On je tvrdio da društvena dramaturgija govori pre o pojavnostima, a ne o
suštinama, odnosno da ne poseduje metafiziku hijerarhiju, što znači da se svim
društvenim pojavama dodeljuje jednaka stvarnost. Pored toga, takva sociologija
je sociologija koprisutnosti i epizodičnosti, jer prvenstveno govori o tome šta se
dešava kada su ljudi u prisustvu drugih ljudi i u domenu interpersonalnih od-
nosa, ali je takođe i aistorijska i neinstitucionalna, odnosno predstavlja verziju
mikrofunkcionalizma. Guldneru je, dakle, smetalo i to što Gofmanova sociolo-
gija ne govori puno toga o moći i hijerarhiji, odnosno što zanemaruje političku
dimenziju, u najširem smislu.³⁰

---

³⁰ I zaista, Gofman je bio poznat i po tome što u privatnom životu (naizgled) nije
mario za politiku i politička dešavanja. Jednom ga je crni student upitao: „Sve je to
veoma interesantno, ali koja korist može da se izvuče iz toga kako bi se promenili
uslovi koje opisujete?“ Gofman je bio vidno potresen, ustao je, naglo je zatvorio knjigu
koja je bila otvorena na stolu i rekao je: „Nisam u tom poslu“ i izleteo je iz prostorije.
Takođe, kada su ga usred studentskih protesta upitali: „Profesore Gofmanu, koje je
Vaše mišljenje?“ Odgovorio je: „Kada počnu da pucaju na studente sa stepeništa . . .
pretpostavljam da ću se uključiti, ali do tada ne“ (Marx 1984).

Kada je jednom i direktno upitan koja je njegova politika Gofman je zatečen
odgovorio: „Moja politika? [pauza] Ne verujem da imam bilo kakvu ‘politiku’. [još
jedna pauza]. Ako ništa drugo, anarhizam“. Naravno, nije mislio na to da se zalaže za

Kada se njegov rad posmatra u celini, što je izuzetno teško i što prevazilazi domet ovog rada, moglo bi se zaključiti da bi se Gofman složio s ovim pretpostavkama koje su osnova njegove „enigme“ (Lemert 2003, xv): (1) sociologija predstavlja pokušaj da se opišu društvene strukture, (2) strukture koje sociologija izučava su nevidljive, odnosno ne mogu se posmatrati kao takve, već se samo mogu rekonstruisati iz podataka, (3) zato je glavni problem sociologije to što pokušava da bude empirijska nauka o društvenim stvarima (tj. strukturama) koje nisu dostupne za empirijsko posmatranje. Možda zbog toga nikad nije ponudio formalnu teoriju o društvenim strukturama i time je bio predmet raznih kritika. Ipak, smatrao je da je empirizam neophodan prilikom izučavanja društvenih struktura, iako su one izvan našeg iskustva, što znači da puki empirizam nije dovoljan da bi se one shvatile. Zato sociolozi samo mogu da zamišljaju strukture koje zatim moraju i da objasne, a Gofman je jedan od retkih sociologa koji su shvatili ovu „sociološku enigmu“ struktura, koja je za sada nerešiva, uprkos brojnim sociološkim i antropološkim pokušajima stvaranja lokalnih etnografija.

Prvu knjigu objavio je 1956. godine (Goffman 1956) u Engleskoj, a drugo izdanje 1959. u Americi (Goffman 1959). Suština oba izdanja je ista, ali ona nisu identična. Najbitnije izmene nalaze se u dodacima prvom poglavlju i zaključku. Dok jedni smatraju da se centar analize u drugom izdanju pomera sa sopstva, kao skrivenog manipulatora, na rituale poverenja i takta (npr. Manning 1989), drugi (npr. Pettit 2011) žele da istraže zašto je uopšte prevarant postao model ljudske prirode u Gofmanovoj sociologiji, uz zaključak da su izvor takvog modela ljudske prirode posmatranja s učestvovanjem.³¹ Gofman je do drugog izdanja svoje prve knjige (Goffman 1959) obradio mnoge teme po kojima je ostao upamćen – pokazao se kao odličan etnograf, interakcija licem u lice postaje njegovo osnovno interesovanje, postalo je jasno da poseduje veliki talenat za definisanje i klasifikovanje kompleksnih fenomena i shvatio je da su ljudi često manipulatori društvenih situacija. Njegova upotreba pozorišnih metafora u prvom izdanju dovela je u pitanje lični identitet, jer osoba je maska ispod koje je skrivena „prava“ osoba, iz čega sledi da ljudi biraju maske kako bi upravljali utiscima drugih i ostavljali poželjne utiske (vidi i Goffman 1963b). Prilikom revizije prvog izdanja dodao je brojne pasuse u nekim poglavljima, čime je umanjio svoj cinički pogled na sopstvo i prestao je da u velikoj meri koristi

---

decentralizaciju ili distribuciju autoriteta između države i ostalih organizacija, već je u pitanju daleko sofisticiraniji stav. Njega su najviše interesovali uslovi pod kojima ljudi izazivaju postojeća pravila interakcije i shvatao je ulogu autoriteta u održavanju tih pravila. Takođe su ga zanimali uslovi pod kojima ljudi postaju svesni nejednakosti i razlika. U tom smislu može se reći da je bio makar implicitno politički zainteresovan (Gamson 1985).

³¹ Podatak da je prva knjiga zapravo Gofmanova doktorska disertacija nije tačan (npr. Treviño 2003b, 4).

pozorišne metafore pri analizi društvenog života. Tako se vratio interesovanjima za ritual koja su prisutna u predramaturškim spisima, a skrenuta je pažnja na to da prvi radovi osciliraju između ciničkih i ritualnih interpretacija društvenog života (Manning 1992). U metodološkom smislu nastavio je da sazreva, tako da je knjiga *Asylums* (1961a) u tom smislu superiorna doktorskoj disertaciji, a kasnije publikacije nude dublje analize društvene interakcije i eksplicitno je interesovanje za načine na koje ljudi čuvaju društveni poredak.

„Onda je on umro, ali mitologija i nasleđe i dalje žive“ (Denzin 2002, 105).³²

Literatura

- Bateson, Gregory and Margaret Mead. 1942. *Balinese Character: A Photographic Analysis*. New York: New York Academy of Sciences.
- Becker, Howard S. 2003. The politics of presentation: Goffman and total institutions. *Symbolic Interaction* 26 (4): 659–669.
- Berger, Bennett, M. 1973. A fan letter on Erving Goffman. *Dissent* 20 (3): 353–361.
- Birdwhistell, Ray. 1970. *Kinesics and Context: Essays on Body Motion Communication*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Branaman, Ann. 1997. „Goffman’s social theory“. In *The Goffman Reader*, eds. Charles Lemert and Ann Branaman, xlv–lxxxii. Maiden and Oxford: Blackwell Publishers.
- Burns, Tom. 1992. *Erving Goffman*. London and New York: Routledge.
- Chriss, James J. 1995. Some thoughts on recent efforts to further systematize Goffman. *Sociological Forum* 10 (1): 177–186.
- Clark, Burton R. 1960. The „cooling-out“ function in higher education. *American Journal of Sociology* 65 (6): 569–576.
- Collins, Randall. 1986. The passing of the intellectual generations: Reflections on the death of Erving Goffman. *Sociological Theory* 4 (1): 106–113.
- Davis, Murray S. 1997. Georg Simmel and Erving Goffman: Legitimizers of the sociological investigation of human experience. *Qualitative Sociology* 20 (3): 369–388.
- Denzin, N. K. 2002. Much ado about Goffman. *American Sociologist* 33 (2): 105–117.
- Douglas, C. 1993. *Translate This Darkness: The Life of Christiana Morgan the Veiled Woman in Jung’s Circle*. Princeton: Princeton University Press.
- Durkheim, Emile. 1912/1947. *The Elementary Forms of the Religious Life: A Study in Religious Sociology*. Glencoe: The Free Press.

---

³² Gofmanova interesovanja su se menjala tokom ostatka karijere koja je bila bogata i sigurno jedna od najuspešnijih u istoriji sociologije, a njegovo nasleđe nastavlja da živi i danas. Pored brojnih učenika i sledbenika, posebno je zanimljiv primer njegove čerke iz drugog braka, Alis Gofman (Alice Goffman), koja je tek na početku karijere, a koja je postala poznata zbog svog kontroverznog etnografskog rada na doktoratu koji je objavljen kao knjiga (Goffman 2014). Zapravo, u pitanju je verovatno najveća kontroverza oko neke sociološke studije u poslednjih nekoliko decenija.

- Fine, Gary A. and Peter Manning. 2003. „Erving Goffman“. In *The Blackwell Companion to Major Contemporary Social Theorists*, ed. George Ritzer, 34–62. Malden: Blackwell Publishings.
- Gamson, William A. 1985. Goffman’s legacy to political sociology. *Theory and Society* 14 (5): 605–622.
- Goffman, Alice. 2014. *On the Run: Fugitive Life in an American City*. Chicago: University of Chicago Press.
- Goffman, Erving. 1949. „Some characteristics of response to depicted experience“. Unpublished master’s thesis, Department of Sociology, University of Chicago.
- Goffman, Erving. 1951. Symbols of class status. *The British Journal of Sociology* 2 (4): 294–304.
- Goffman, Erving. 1952a. „Draft of a Ph.D. thesis statement“. Unpublished.
- Goffman, Erving. 1952b. On cooling the mark out: Some aspects of adaptation to failure. *Psychiatry* 15 (4): 451–463.
- Goffman, Erving. 1953a. „The service station dealer: the man and his work“. Mimeographed report prepared for the American Petroleum Institute. Chicago: Social Research Incorporated.
- Goffman, Erving. 1953b. „Communication conduct in an island community“. Unpublished PhD thesis, Department of Sociology, University of Chicago.
- Goffman, Erving. 1956. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Edinburgh: University of Edinburgh, Social Sciences Research Centre.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Goffman, Erving. 1961a. *Asylums: Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Middlesex: Penguin Books.
- Goffman, Erving. 1961b. *Encounters: Two Studies in the Sociology of Interaction*. Middlesex: Penguin University Books.
- Goffman, Erving. 1963a. *Behavior in Public Spaces: Notes on the Social Organization of Gatherings*. New York: The Free Press.
- Goffman, Erving. 1963b. *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Middlesex: Penguin Books.
- Goffman, Erving. 1964. The neglected situation. *American Anthropologist* 66 (6): 133–136.
- Goffman, Erving. 1967. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. New York: Pantheon Books.
- Goffman, Erving. 1969. *Strategic Interaction*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Goffman, Erving. 1971. *Relations in Public: Microstudies of the Public Order*. Middlesex: Penguin Books.
- Goffman, Erving. 1974. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Boston: Northeastern University Press.
- Goffman, Erving. 1981. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Goffman, Erving. 1983. The interaction order. *American Sociological Review* 48 (1): 1–17.
- Goffman, Erving. 1989. On fieldwork. *Journal of Contemporary Ethnography* 18 (2): 123–132.

- Gouldner, Alvin. 1970. *The Coming Crisis of Western Sociology*. New York: Basic Books.
- Gouldner, Alvin. W. 1975. „Sociology and the everyday life“. In *The Idea of Social Structure: Papers in Honor of Robert K. Merton*, ed. Lewis A. Coser, 417–432. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Harris, Marvin. 1968/2001. *The Rise of Anthropological Theory: A History of Theories of Culture*, Updated Edition. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Hart, Charles. W. M. 1940. Some obstacles to a scientific sociology. *The Canadian Journal of Economics and Political Science* 6 (2): 170–186.
- Hatfield, Elaine and Susan Sprecher. 1986. *Mirror, Mirror... The Importance of Looks in Everyday Life*. Albany: State University of New York Press.
- Hendrick, Susan and Clyde Hendrick. 1992. *Liking, Loving & Relating*, Second Edition. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.
- Horton, Donald and R. Richard Wohl. 1956. Mass communication and para-social interaction: Observations on intimacy at a distance. *Psychiatry* 19 (3): 215–229.
- Hughes, Everett. C. 1945. Dilemmas and contradictions of status. *The American Journal of Sociology* 50 (5): 353–359.
- Hughes, Everett. C. 2010. Memorandum on total institutions. *Sociologica* 2: 1–7.
- Jacobsen, Michael H. ed. 2010a. *The Contemporary Goffman*. New York and London: Routledge.
- Jacobsen, Michael H. 2010b. „Goffman through the looking glass: From ‘classical’ to contemporary Goffman“. In *The Contemporary Goffman*, ed. Michael H. Jacobsen, 1–47. New York and London: Routledge.
- Jacobsen, Michael H. and Søren Kristiansen 2010. Labelling Goffman: The presentation and appropriation of Erving Goffman in academic life. In *The Contemporary Goffman*, ed. Michael H. Jacobsen, 64–97. New York and London: Routledge.
- Jaworski, G. D. 2000. Erving Goffman: The reluctant apprentice. *Symbolic Interaction* 23 (3): 299–308.
- Lemert, Charles. 1997. „Goffman“. In *The Goffman Reader*, eds. Charles Lemert and Ann Branaman, ix–xliii. Maiden and Oxford: Blackwell Publishers.
- Lemert, Charles. 2003. Goffman’s enigma. In *Goffman’s Legacy*, ed. A. Javier Treviño, xi–xvii. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Lemert, C. and A. Branaman eds. 1997. *The Goffman Reader*. Maiden and Oxford: Blackwell Publishers.
- Lofland, John. 1984. Erving Goffman’s sociological legacies. *Urban Life* 13 (1): 7–34.
- Luhmann, Niklas. 1982/1998. *Love as Passion: The Codification of Intimacy*. Stanford: Stanford University Press.
- Manning, Peter. 1989. Goffman’s revisions. *Philosophy of the Social Sciences* 19 (3): 341–343.
- Manning, Peter. 1992. *Erving Goffman and Modern Sociology*. Stanford: Stanford University Press.
- Manning, Peter. 1999. „Ethnographic coats and tents“. In: *Goffman and Social Organization: Studies in Sociological Legacy*, ed. G. Smith, 104–118. London and New York: Routledge.
- Marx, Gary T. 1984. Role models and role distance: A remembrance of Erving Goffman. *Theory and Society* 13 (5): 649–662.

- Merton, Robert. K. 1949/1968. „Social structure and anomie“. In *Social Theory and Social Structure*, Enlarged Edition, ed. Robert K. Merton, 185–214. New York: The Free Press.
- Oromaner, Mark. 1980. Erving Goffman and the academic community. *Philosophy of the Social Sciences* 10 (3): 287–291.
- Park, Robert E. 1928. Human migration and the marginal man. *The American Journal of Sociology* 33 (6): 881–893.
- Pettit, Michael. 2011. The con man as model organism: The methodological roots of Erving Goffman's dramaturgical self. *History of the Human Sciences* 24 (2): 138–154.
- Posner, Judith. 1978. Erving Goffman: His presentation of self. *Philosophy of the Social Sciences* 8 (1): 67–78.
- Posner, Judith. 1980. Rebuttal: Oromaner paper. *Philosophy of the Social Sciences* 10 (3): 293–294.
- Sacks, Harvey. 1967. „The Search for Help: No One to Turn to“. Unpublished PhD thesis, Department of Sociology, University of California, Berkeley.
- Scheff, Thomas. J. 2006. *Goffman Unbound! A New Paradigm for Social Science*. Boulder and London: Paradigm Publishers.
- Schegloff, Emanuel. 1968. „The First Five Seconds: The Order of Conversational Opening“. Unpublished PhD thesis, Department of Sociology, University of California, Berkeley.
- Simmel, Georg. 1908/1965. The poor. *Social Problems* 13 (2): 118–140.
- Simmel, Georg. 1910/1949. The sociology of sociability. *The American Journal of Sociology* 55 (3): 254–261.
- Smith, Gregory W. H. 2003. Chrysalid Goffman: A note on „Some Characteristics of response to depicted experience“. *Symbolic Interaction* 26 (4): 645–658.
- Smith, Gregory. 2006. *Erving Goffman*. London and New York: Routledge.
- Smith, Gregory. 2011. „Erving Goffman“. In *The Wiley-Blackwell Companion to Major Social Theorists, Volume II: Contemporary*, eds. George Ritzer and Jeff Stepnisky, 125–154. Malden: Blackwell Publishing.
- Škorić, Marko. 2013. Margaret Mid, Derek Friman i Odrastanje na Samoi. *Kultura polisa* 10 (20): 93–128.
- Škorić, Marko i Aleksej Kišjuhas. 2011. „Razvoj analize socijalnih mreža“. U *Analiza socijalnih mreža I*, ur. Valentina Sokolovska i Marko Škorić, 11–67. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Škorić, Marko i Aleksej Kišjuhas. 2013. „Ljudska ekologija Ejmosa Holija kao intelektualno nasleđe Čikaške sociološke škole“. U *Regioni i regionalizacija 2: sociološki aspekti*, ur. Valentina Sokolovska i Dušan Marinković, 59–88. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Škorić, Marko, Aleksej Kišjuhas and Jovana Škorić. 2013. „Excursus on the stranger“ in the context of Simmel's sociology of space. *Sociológia – Slovak Sociological Review* 45 (6): 589–602.
- Treviño, A. Javier ed. 2003a. *Goffman's Legacy*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Treviño, A. Javier. 2003b. „Introduction: Erving Goffman and the interaction order“. In *Goffman's Legacy*, ed. A. Javier Treviño, 1–49. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

- Vaughan, Diane. 1986. *Uncoupling: Turning Points in Intimate Relationships*. New York: Vintage Books.
- Veblen, Thorstein. 1899/2007. *The Theory of the Leisure Class*. New York: Oxford University Press.
- Verhoeven, Jef C. 1993a. Backstage with Erving Goffman: The context of the interview. *Research on Language & Social Interaction* 26 (3): 307–315.
- Verhoeven, Jef C. 1993b. An interview with Erving Goffman, 1980. *Research on Language and Social Interaction* 26 (3): 317–48.
- Vienne, Philippe. 2010a. Introduction to Everett C. Hughes' „Memorandum on total institutions“. *Sociologica* 2: 1–5.
- Vienne, Philippe. 2010b. The enigma of the total institution. Rethinking the Hughes-Goffman intellectual relationship. *Sociologica* 2: 1–30.
- Warner, W. Lloyd. 1936. American caste and class. *The American Journal of Sociology* 42 (2): 234–237.
- Warner, W. Lloyd and William E. Henry. 1948. The radio day time serial: A symbolic analysis. *Genetic Psychology Monographs* 37: 3–71.
- Winkin, Yves. 1999. „Erving Goffman: What is life? The uneasy making of an intellectual biography“. In *Goffman and Social Organization: Studies in Sociological Legacy*, ed. Greg Smith, 19–41. London and New York: Routledge.
- Winkin, Yves. 2010. „Goffman's greenings“. In *The Contemporary Goffman*, ed. Michael H. Jacobsen, 51–63. New York and London: Routledge.
- Wolff, Kurt H. ed. 1950. *The Sociology of Georg Simmel*. Glencoe: The Free Press.

Marko Škorić

Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia

*Goffman's predramaturgical publications
and their intellectual context: 1949–1953*

Given the status of Erving Goffman in the social sciences, a lot has been written about him but his early and (especially) unpublished publications are not widely known, although they contain few original ideas that were never used in later part of his career and some that were elaborated in better known works. The paper discusses intellectual context, influences and phases of Goffman's sociology, especially predramaturgical phase – his unpublished master's thesis, two early papers, one unpublished report and unpublished PhD thesis. In the context of his later thought, doctoral thesis is especially interesting because it contains Goffman's first exposition of interaction order. At the end of the paper we see how Goffman went into dramaturgical phase.

Key words: early Goffman, predramaturgic phase, self, interaction order

*Publications pré-dramaturgiques de Goffman
et leur contexte intellectuel: 1949–1953*

Étant donné le statut de Goffman dans les sciences sociales, il a fait l'objet de nombreux écrits, mais ses premiers écrits et (surtout ceux) inédits ne sont pas largement connus, bien qu'ils contiennent plusieurs idées originales que Goffman n'avait jamais exploitées plus tard dans sa carrière ainsi que d'autres élaborées dans ses travaux plus connus. Dans cette étude sont analysés le contexte intellectuel, les influences et les phases de la sociologie de Goffman, mais surtout la phase pré-dramaturgique – le mémoire de master inédit, deux travaux de jeunesse, un rapport et la thèse de doctorat inédits. La thèse de doctorat est particulièrement intéressante dans le contexte de sa pensée ultérieure car elle contient la première mention de l'ordre de l'interaction. À la fin de notre étude on voit Goffman se lancer dans sa phase dramaturgique.

Mots clés: jeune Goffman, phase pré-dramaturgique, soi, ordre de l'interaction

Primljeno / Received: 26.12.2016.

Prihvaćeno / Accepted: 20.02.2017.